

A német socialpolitikai egyesület közgyűlése.

Irta :

Mudrony Pál.

I. Mint a természetben mindenütt, úgy a gazdasági életben is fel s lemenő áramlatok vannak. Évek óta hangzik minden felől, hogy depressio van s a gazdaközönségre rossz idők járnak. S ha mutatkoznak is a javulás jelei itt-ott, de azért a depressio korszaka még nem ért véget. Ez általános jelenség, mely ép úgy foglalkoztatja a kontinens gazdaközönségét, mint az oceántuli farmereket. Az európai kontinens gazdái közt bizonyos érdek-közösség van, a mennyiben az oceántuli verseny egyaránt nyomja őket. S minthogy ez a helyzet már hosszan tart, az általános hatás abban is mutatkozik, hogy nagyban és egészben véve kevesebb pénz van mostanában a gazdaközönség kezében, mint volt a hatvanas és hetvenes években, mikor a termények ára magas volt. A szűkebb pénzügyviszonyok természetesen növelték a hitelkeresést. És ezért azt látjuk, hogy az utóbbi években állandóan napirenden van a *gazdasági hitelviszonyok javításának kérdése*. Sok, nagyon sok történt az utóbbi években e téren. Magyarországon is mindenféle tárgyalják ezt a kérdést. Az utolsó budget vitának, mondhatjuk, egyik kiváló mozzanata volt a gazdasági hitel fejlesztésére vonatkozó — akadémikus eszmecsere. De a gyakorlati téren is vibrálni látjuk az eszmét. Több helyen alakultak és alakulnak Raiffeisen-féle vagy hasonló hitelszövetkezetek s termelő és fogyasztó egyesületek, oly nagy arányokat azonban nálunk még nem ért el ez a mozgalom, mint Németországon, a hol már az önsegély elvén alapuló százakra menő gazdasági pénzügyintézetek s ezrekre menő mindenféle czélú gazdaszövetkezetek keletkeztek.

A német gazdák legtöbbet tettek idáig a depressio káros

hatásának ellensúlyozására. Ugyszólván az egész német nemzet tágazdaközönség érdekeivel azonosítá érdekeit akkor, a mikor a szabad kereskedelmi politikát elhagyva, agrár-vámpolitikát csinált — hogy ezt helyesen tette-e? az nagyon is vitás kérdés; de megtörtént; s a continens többi nemzetei egymásután követték Németországot. A gazdaszövetkezetek ügye is Németországban nyert legnagyobb kifejlődést, Ezt a törekvést senki nem kifogásolja s még magok a francziák is a német szövetkezetek mintájára alakíták gazdasyndikátusaikat. Az olasz gazdasági hitelszövetkezetek is egészen a német példa után jöttek létre. Sőt legujabban még a csatornán túl is hódítást tesz a német gazdaszövetkezeti eszme. Tőlünk magyaroktól sem lehet hát rossz néven venni s netán a germanisatióval vagy effőle váddal illetni azt a törekvést, hogy a német gazdák példáját kövessük, nem mondom mindenben, de oly dolgokban, melyek a gyakorlati élet próbáját már kiállották s melyek tekintetében a magyar gazda helyzete is csak olyan, mint a németé.

A német gazda-közönséget most és már régóta két kérdés foglalkoztatja kiváló mértékben: egyik a *gazdasági hitel szervezése*, a másik a *gazdasági termények jobb értékesítése*. Mindakettő a magyar gazdára nézve is ép oly fontos, mint a német gazdákra nézve; s ezért nem lesz érdektelen figyelmünkre méltatni azt, a mi legujabban ezen ügyben Németországban történik.

A német szocialpolitikuskok egyletének Frankfurtban f. év szept. 28. és 29-én tartott ülésén igen tüzetesen tárgyalatott mind a két kérdés s ez alkalommal *Miaskovski* Boroszlóból lényegileg a következő előterjesztést tette: A gazdasági hitel tárgyában 1885-ben enquet tartatott. A törvényhozást is többször foglalkoztatta a kérdés s az uzsora ellen törvényes intézkedések tétettek. A vidéken az uzsora leginkább a kisbirtokost sujtja, akivel szemben az uzsorás nemcsak a gazdasági tekintetben, hanem élelmesség, ravaszság, a jog megvetése s más tulajdonainál fogva is nagy előnyben van. Az az osztály, mely nem képes saját gazdasági helyzetét tisztán felfogni, tehát az uzsorás által ajánlott merész üzletektől vissza nem retten s igen nehezen hagyja magát felvilágosítani, könnyen rá is szedhető az uzsorások által. Németországon leginkább a déli részeken és az ország középső részében van elterjedve az uzsora; más helyen csak

szórványosan lép fel. Ellenszer gyanánt előadó csak olyat ajánl, mely már kiálta a tűzpróbát. Uzsorának tekinti egy tényleges monopol felhasználását saját előnyére s a másik fél hátrányára; azért olyan káros az, mivel kiméletlenül üzetik. Némely társadalmi viszonyok is előmozditják az uzsorát; nevezetesen az, hogy mesterségesen felszöktetik a földjáradékot; a vevők drága kölcsönpénzzel vásárolnak birtokot s aztán nem képesek fizetési kötelezettségeiknek eleget tenni. stb.

S mit kelljen már most az uzsora ellen tenni? 1880-ban meghozott Németországon az uzsoratörvény, mely csökkenté ugyan az uzsora kölcsönököt, de a nemkészpénzzel való uzsora üzleteket nem tudta korlátozni. A javaslatba hozott eszközök: a váltójog korlátozása s kényszer könyvvitel, ellenőrzés mellett, nem célra vezetők. Czélszerűbbnek látszanak ellenben a következő intézkedések: 1. az uzsoratörvénynek szigorubb kezelése; 2. a büntetési maximum és minimum felemelése; 3. törvényes intézkedés az iránt, hogy jószágeladások csak írott szerződéssel közjegyző közbejövételével eszközöltessenek; 4. magánárverés eltiltása a földbirtoknál, hogy az itt szokásos visszaéléseknek eleje vétesék; 5. a jószágösszevásárlások megnehezítése; 6. közép- és kisbirtokoknak nagy birtokokból való kihasítását ellenben meg kell könnyíteni s új fidei komisszumok alakítását meg kell nehezíteni.

Nagy súlyt fektet Miaskovski arra is, hogy alakuljanak *védjegyek*, mint a Saale is a Rajna mellett, melyek az uzsoraperek vitelére vonatkozó adatokat gyűjtsenek s arról gondoskodjanak, hogy az uzsorások nyilvánosan pelengérre állittassanak és a szorongatottakat kiszabadítsák az uzsorások kezéből. A *gazdasági egyesületeknek* is mindinkább ki kellene terjeszteni tevékenységüket, hogy *tagjaikat közgazdasági dolgokban tájékozzák*, tanácssal s egyébkint is a segítségükre legyenek; hogy a földmives osztályt mindinkább körükbe vonják, de semmi körülmények között *ne legyenek álcázott politikai agitacionális egyletek*. Kötelezni kellene — ugymond — a jelzálog-hivatalokat is, hogy jelentsék fel a tudomásukra jutott uzsora eseteket. Az állam által idáig foganatba vett rendszabályok csak repressiv természetűek, a melyek a legmerészebb és legveszélyesebb elemeket nem riasztották el az uzsorától, a baj gyökerét tehát érintetlenül hagyták. Hogy a baj gyökeres orvoslását eszközölhessük, a föld-

mivest nagyobb ellentállásra kell képessé tenni, és ez képezi az egész mozgalom végső célját. Itt legelőször is el kellene hártani azokat az akadályokat, melyek a kisbirtokok fennállhatóságát veszélyeztetik; minők a kedvezőtlen talajviszonyok; a jövedelmező mellékkeresetek hiánya; a birtokmegosztás egészségtelen állapota; birtok-rendezés a nehezen mivelhető parcelláknál, s a birtok tulságos feldarabolásának megakadályozása. Aztán arra is kellene törekedni, hogy földmiveseink elsajátítsák az amerikai farmerek élelmességét. Emelni kellene a közgazdasági oktatást és falusi téli iskolákat kellene alapítani felnőttek számára.

Nagyon előnyös hatása lehetne annak is, ha a községi önkormányzat szélesebb alapra fektettetnék. De legnagyobb fontossággal bír a mezőgazdaság természetének megfelelő hitelszervezet létrehozatala. Oly olcsó hitelt kell adni a földmivesnek, aminőt a pénzpiacz csak lehetővé tesz. A földmivesnek aztán jobban is kellene tudnia azt, hogy milyen nagy fontossága van az üzleti tőkének; neki ki kellene ismernie magát abban, hogy könnyebben szerezhessen magának hitelt s azt jobban hasznára tudja fordítani. Személyi és vagyoni hitel közt szigorú különbséget kell tenni. A fennálló pénzüintézetek igen kis mértékben gyakorolják a személyi hitelnnyújtást; számokkal ki lehet mutatni, hogy kölcsöneiknek több mint 50 száztólíja jelzáloghitel. A takarékpénztárakat nem tartja alkalmasaknak arra, hogy a gazdák személyes hitelszükségletét kielégíthessék. Egész berendezésüket meg kellene e célra változtatni. Az egyik legnagyobb bajt az képezi, hogy a kölcsönök kieszközlése tulságos sok formalitással jár. A vidéki kölcsönpénztáraknak főképp csak a nagyobb birtokosok vehetik hasznát. Az előleg-egyletek és pénztárak inkább a kisvárosok iparosainak, mint a földmives osztálynak szolgálnak, mert távol vannak a falusi gazdáktól s magas kamatra is dolgoznak, aztán meg a soraikban előfordult gyakori bukások hitelvesztetteké is tették őket. A bukások oka, a kapitalisztikus törekvés, az osztalékok adása s a fizetéses igazgatóság. Sokkal jobbaknak bizonyultak a falusi viszonyok számára a *Raiffeisen-féle kölcsönpénztárak*, melyek nem adnak osztalékokat s az üzletvitel is tiszteletből fizetés nélkül történik. De e részben az a baj, hogy kevés alkalmas embert lehet találni az intézetek

élére. Ahol azonban a társadalmi viszonyok fejlettebbek, ott a pénzüintézetek kitünöknek bizonyultak.

A Thüringiában fennálló *országos hitelpénztárak* (Landescentralkassen) is utánzásra méltó intézetek, ezek többnyire felmondhatlan jelzálog-kölcsönöknek adnak törlesztési kényszer mellett; az államtól kapják dotációjukat, igazgatásukat is az állam örzi. Némileg hasonlók ezekhez a *községi hitelintézetek*. Felső-Lauszitzban s a porosz tartományokban 1847-ben alakított *tartományi segélypénztárak*. S végül a vidéki *kulturjáradékbankok* Szászországban, Sziléziában és Schleswig-Holsteinban érdemelnek említést mint oly intézetek, melyeknek a gazdaközönség jó hasznát veheti.

Miaskovski tehát *kivánatosnak* mondja, hogy a *Hannoverában, Hessenben, Nassauban és Thüringiában fennálló, részint állami, részint községi pénzüintézetekhez hasonlók a jelzáloghitel számára egész Németországon, a személyhitel számára pedig mindenfelé Raiffeissen-féle intézetek létesíttessenek*. A vidéki kölcsönpénztárak újja alakítandók s e reformot állami közbelépéssel kellene eszközölni. Az által, ha az adókataszter időközönként revideáltatni fog, biztos alapot nyerhetni a jelzálogkölcsönök számára; s így az üzletvitelt egyszerűbbé és olcsóbbá tehetni. Az államnak kell továbbá arról is gondoskodnia, hogy a már kifizetett, de még nem törlesztett jelzálog-kölcsönök kitábláztassanak. Sőt Miaskovski azt is *kivánatosnak* mondja, hogy az *állam arra kötelezze a jegykibocsátó bankot, hogy egy bizonyos maximális összeget bocsásson a pénzüintézetek rendelkezésére* alacsony kamaton, gazdasági személyhitel nyújtása végett. Ha így elegendő pénzeszközökkel fognak birni a vidéki pénzüintézetek, akkor azt hiszi, lehetséges e pénzüintézeteknek a skót bankok praxisát követni. Ez által az uzsorának sokkal inkább elejét vehetni, mint bárminő megtorló intézkedések által.

A német socialpolitikai egylet a felhozott javaslatokat tüzetesen megvitatta. *Knebel*, országos tanácsos, igen meggyőzően kifejtette, hogy az uzsora-büntetések szigorítása által legkevésbé sem lesz előmozdítva az a cél, hogy a földmives könnyü szerrel olcsó pénzhez juthasson. Az ő nézete szerint a *fősulyt a takarékpénztárak reformjára kellene fektetni*, mert ezek

a pénzüntézetek érintkeznek legtöbbit a néppel s a legtöbb eszközök felett is rendelkeznek.

Dasbach Trierből ellenben a szövetkezeti pénztárak terjesztésétől várja a legjobb eredményt, de sürgősen szükségesnek tartja azt, hogy a *pénzüntézetekre vonatkozó ismeretek terjesztésenek a földművesek közt*. Nézete szerint minden iskolát végzett becsületes ember, a ki a jelzálog-ügyről és az örökösödési jogról is ismeretekkel bír, egészen jól vezethet ily pénztárt. De a népiskolákba *kötelek tantárggyá kellene tenni a könyvvitelt*.

Reitzensteinpártolja a törvényhatósági pénzüntézetek alapítását, csak hogy igen nehéz kérdésnek tartja a kisbirtokok megbecslését, a melynek alapján kölcsönököt lehessen adni. Ezért nézete szerint a *községeknek kellene feladatukká tenni azt, hogy kölcsönök kieszközlésénél közbenjárók legyenek*.

Buchenberger (Karlsruhe) az uzorát azon növénykékekhez hasonlítja, melyek elrejtve tenyésznek. Az enquête megállapította az uzorának tipikus alakjait. A mi az enquet által ajánlott ellenszereket illeti, az eszközöknek oly bőségszaruja lön a gyűlés elé hintve, hogy szinte lehetetlen egyszerre az egyik vagy a másik mellett állást foglalni. Annyi minden esetre áll, hogy *állami beavatkozással csak nagyon keveset lehet tenni az uzora leküzdésére*. Ő a praeventiv rendszabályokra fekteti a legnagyobb súlyt; el kell dugni a forrásokat, melyekből az uzora táplálékát nyeri. Ezt elérhetni a mezőgazdasági oktatásügy intensív ápolásával, a könyvelés behozatalával, de különösen a *gazdasági biztositásügy fejlesztésével*. Mert ez is szoros kapcsolatban áll az uzorával. Egy tűz- vagy jégkár gyakran megrendíti a gazda helyzetét és ilyenkor lép fel az uzora. Különös gondot kellene fordítani az *állatbiztositásra* is és azt terjeszteni. Nem kevésbbé fontos az *életbiztositás* is, mely arra való, hogy az örökösök az osztálynál pénz-eszközöket nyerjenek. Annak, ki a jószágot kapja, és testvéreit készpénzzel tartozik kielégíteni, mindig igen nehéz helyzete van, ha kölcsönre szorul.

Heitz tanár (Hohenheim) a nyilvános jogi berendezések gyarlóságaira hívta fel a figyelmet s nevezetesen azt kifogásolta, hogy a *vásárügy* nincs a gazdaközönség érdekeinek megfelelően rendezve.

Heinrich, jegyző, a Rajna mentén nyilvános árveréseknél

szokások *itálás* ellen szólalt fel s például hozza fel, hogy előfordultak oly esetek, hogy mikor ő mint a végrehajtással megbizott megjelent, már az egész egybegyült társaság részeg volt. Szükségesnek tartja, hogy tiltassék meg végrehajtásoknál szeszes italt kiosztani.

Crüger (Berlin) védelmébe veszi a Schulze-Delitzsch-féle előlegpénztárakat, mint a melyek az uzsorának hathatós ellen-szerét képezik. A Raiffeisen-féle intézetek ellen nincs semmi kifogása; de a Schultze-Delitzsch-féle intézetek tizszer annyi kölcsönököt adnak; 140 millió mark forgalmat csináltak akkor, mikor a Raiffeisen-félék csak 10 milliót. S azt is statisztikai adatokkal bizonyítja be, hogy az előbbeni pénzüintézetek nagyobb mértékben szolgálják a mezőgazdák, mint az iparosok érdekeit.

Meyer, al-államtitkár, az *állami segélyre* vonatkozólag azt a kérdést veti fel, hogy vajjon az állam saját pénzét vagy idegen pénzeket tegyen-e folyóvá? Elszaszban kísérletek tétetnek most utóbbi irányban, be kell várni, vajjon e kísérlet jónak fog-e bizonyulni.

Nasse elnök (Bonn) a tanácskozás eredményét összegezván, a gyűlés véget ért.

A német socialpolitikuskoknak a fentebbiekben vázolt tanácskozása a gazdasági hitelviszonyok javítása felett, több oly eszmét dobott felszínre, melynek megvalósítása Magyarországon is ép oly üdvös lehet, mint Németországon. Igaz, a mi hitelszervezetünk lényegesen különbözik a Németországétól, nálunk nincs oly sokféle neme a gazdasági pénzüintézeteknek, mint Németországon, mert a hitelintézetek legnagyobb része már abban az időben jött létre, mikor a törvényhatóságok beolvadtak az állami egységbe. Németországon ellenben a birodalmi egység csak a mult évtized szüleménye s előbb annyi mindenféle kisebb-nagyobb állam létezett, hogy azok szerit-számát szinte nehe-zünkre is esnék ma már felsorolni. Az állami élet sokfélesége hozta létre azokat a különböző állami, tartományi és községi pénzüintézeteket, melyekről Miaskovski is megemlékezett s elterjedésüket kívánatosnak mondta. De hazánk helyzete annyiban mindenesetre megegyez Németországéval, hogy hitelügyünk még sok irányban továbbfejlesztést igényel. S nekünk is van több tipikus pénzüintézetünk, melyekre mint minta-intézetekre lehet

hivatkozni, ha arról van szó, hogy a gazdasági hitel megjavíttassék. Sokkal ismertebbek ezek, hogysen tüzetesebben ki kelljen reájuk terjeszkednünk. Azoknál gyökeres reformra nincs szükség. De igen is szó lehet arról, *vajjon a gazdasági hitel javítása érdekében kívánatos-e, hogy a megyéknek szerep jusson a hitelügy terén?* Tudjuk, hogy egyik-másik megye, szerény körben, már initiálta a megyei hitelintézetek létesítését; azok inkább humanisztikus mint közkereseti vállalkozások. De megtörténhetnék az, mint ezt Apponyi Albert gróf ki is fejtette és kívánatosnak mondta, hogy minden megye területén alakuljon egy megyei központi intézet, a mely a kisebb pénzüintézeteket absorbeálja és a megyei pénzek kezelője legyen s egyuttal az egész megye területére kiterjessze hatáskörét. Nem akarunk ez eszme mellett vagy ellen lándzsát törni, de általánosságban megjegyezhetjük azt az egyet, hogy pénzüintézeti dolgokban a forradalomszerű átalakulásoknak csak forradalmi időkben lehet jogosultságuk, normális viszonyok között az ugynevezett »gyökeres reformok« többet árthatnak, mint a mennyit használni akarnak. Ily időkben csak a természetes fejlődés lassu utján lehet haladni. Ha a megyei hitelintézetek alakítása csakugyan az általános közérdekben fekszik, akkor misem állja utját annak, hogy a megyei hitelintézetek országszerte létrejöjjenek. Minthogy pedig daczára annak, hogy az eszmét régóta pengetik, idáig éveken keresztül alig történt valami a megvalósításra, talán nem tévedünk, ha az, állítjuk, hogy ma még nincsenek meg az előfeltételek arra, hogy *huzánkban egy életerős megyei hitelszervezet jöjjön létre.*

A gazdaközönség érdekében létesítendő megyei pénzüintézetnek, nézetünk szerint, csak ott van jogosultsága, a hol a localis hitelszervezet (a községi pénzüintézetek) már eléggé kifejlett és a kikerekített megye határai egy bizonyos termelési vidék határaival összeesnek, ugy hogy a *megyei központ egyszersmind e termelési vidék localis centruma.* A hol ellenben mások a viszonyok, ott a megye főpénzüintézetének abban a városban van helye, a hol az üzleti élet a legerősebben lüktet. S ezt a szabad verseny határozza meg. Azt azonban mi is kívánatosnak tartjuk, hogy nem ártana, ha a mostani ziláltság helyett a pénzüintézetek alakításánál a hivatott körök nagyobb rendszerességgel járnának el. És ebben tényező lehet a megye is.

II. A hitelviszonyok javítása mellett a *termények jó értékesítése* képezné azon második feladatot, mely a gazdaközönség anyagi helyzetének javítására kiváló fontossággal bír. A *német socialpolitikuskok* ez idei frankfurti ülésén ez a kérdés is szönyegre került, de megvitatva inkább csak a fogyasztó- mint a termelőközönség szempontjából lett.

Ha kissé közelebbről megismerkedünk a gazdasági élet mechanikájával, ami alatt azt érjük, hogy egyik termelési ág mikép kapaszkodik a másikba s mikép van attól feltételezve, arra a meggyőződésre kell jutnunk, hogy a termények jó értékesítése nem csekélyebb feladat s gazdasági kihatásában nem is kevésbé fontos, mint maga az előállítás. Hiszen igen sok gazdaság vagy üzlet, éppen azért nem fizeti ki s nem is tarthatja fenn magát, mivel az előállított terményeket nem juttathatja annak a kezébe, aki illő árát megadná a terményeknek. Vegyük a legegyszerűbb példát. Egy kertész egy nagyváros közelében előállít mindenféle terményeket, amiket adott helyzetében okszerűen termelhet. Ha ő, mikor az egyes termények beérnek, ezeket csak helyben akarja elárusítani, azt fogja tapasztalni, hogy vagy igen rosszul, vagy sehogy sem adta el.

A kérdés ott így volt feltéve: *Minő befolyása van a kis és középkereskedésnek az áralakulásra s mik az egészséges árképződés eszközei?* Három előadó tett javaslatokat e tárgyban: dr. Conrad Halleből, dr. Krüger Berlinből és Rohrscheid Merseburgból. Conrad előadásaiból kiemeljük a következőket: Kétféle áramlat létezik. Az egyik a *közvetítő kereskedés kifejlesztésére* törekszik s újabb tagokat akar a termelő és fogyasztó közzé beékelni, hogy a termelőnek nagyobb segítségére legyenek árui eladásánál, hogy munkát és keresetet találhasson sok elem, mely most tétlenül vesztegel; hogy a növekedő igényeknek s a közönség kényelmének eleget lehessen tenni, és hogy a termelő ne legyen kénytelen idejét és fáradságát a termelés rovására eladási vesződésekre fordítani. Szemben áll ezzel a másik áramlat, mely *közvetlen összeköttetésbe* akarja hozni a termelőket a fogyasztókkal, hogy a kereskedő nyereségét a termelőknek juttassa. Előmozdítja ezen áramlatot az a tény, hogy a termelők és fogyasztók közt álló közvetítők nagy tömege közgazdaságilag nélkülözhető, hogy a közönség bizonyos függésbe jutott a közvetítőktől és hogy a

málha- és levélposta, a vasutak, távirda és hirdetésügy nagy mértékben megkönnyítették a forgalmat a termelők és a fogyasztók közt. Ez utóbbi áramlat különösen Németországban igen erős és sikerrel is működik, sőt azt lehet mondani, tovább is megy mint kellene. Mondják, hogy a kiskereskedésben s kivált a gyarmatáru és vegyes kereskedésben nagyszámu oly egyén tartatik fenn, kik gazdasági szolgálatot nem tesznek. De ha tény is az, hogy Németország 140,000 üzletében 170,000 személy van foglalkoztatva, úgy hogy 335 lakosra esik egy üzlet és 279 lakosra egy egyén, (sőt Hamburgban csak 139 fogyasztóra) azért ebből még sem lehet biztosan azt következtetni, hogy a közvetítők száma tulságos nagy; mert nagy sulyt kell fektetni a közönség kényelmére és arra, hogy különösen a munkások igényei hatalmasan növekedtek. A munkás sokat fogyaszt, ő azt, amire szüksége van, kis mennyiségben akarja kapni és pedig a legkényelmesebb, legrövidebb uton; mert rá nézve minden időveszteség pénzveszteséget jelent, miért is szivesen megenged egy kis drágítást. S éppen itt nem kell a kiskereskedés tevékenységét kisebbiteni. Mondták továbbá, hogy nagyszáma ezen üzleteknek rövid idővel keletkezésük után megbukott s abból azt akarták következtetni, hogy tulságos számmal vannak. De ezt sem lehet általánosságban statisztikailag bebizonyítani, hanem legfeljebb egyes esetekre nézve. Alaptalan az az aggodalom is, hogy kivált kisközségekben, a hol sok detallista van, úgynevezett *ringek* alakulnak, melyek az árakat felcsigázva tartják, mert a verseny mégis csak hatalmasabb, e verseny a főbb fogyasztási cikkek árát hamar lenyomja, inkább olyan helyeken alakulnak ringek, ahol kevés kereskedő van, a kik könnyen megegyezhetnek egymással, s a kikre rá van utalva a fogyasztóközönség. Hogy meglehessen mondani, vajjon az árak nem tulmagasak-e a kicsiben való eladásra nézve, tisztában kell lenni azzal, hogy mikép képződnek az árak a kereskedésben. Tekintetbe veendő itt a beszerzési költség s aztán az általános költségek (házbér, cselédfizetés, risico, calo stb). Előbbeni mindig nagy ingadozásnak van kitéve s az áraknak a kicsiben való eladásnál mindig ehhez kell alkalmazkodni; utóbbiak pedig az idők folyamán nagyon is felszaporodtak; az árak tulságos drágulását, ennek daczára csakis a könnyen romló s a fényüzési cikkeknel lehet konstatálni, ahol az

okadatolva is van azzal, hogy könnyen a kiskereskedő nyakán maradhatnak. A közönséges élelmiszerekre nézve, melyek a tömeges fogyasztás tárgyát képezik, s melyeket minden kereskedőnek tartania kell s melyek az egyedáruskodást nem tűrik, be lehet bizonyítani, hogy ott, a hol a közönség megtudja az áru értékét itélni, a drágulás csak csekély s hogy csakis a munkásosztály számára történik a drágítás a már említett okokból; ellenben ott, a hol a közönség nem tudja az áru értékét megítélni, a drágulás nagyobb. Általánosságban azt lehet mondani, hogy szolid nagy üzletekben a kicsiben való eladási árak a nagyban eladás áraihoz alkalmazkodnak, és hogy minél csekélyebb a drágulás, annál inkább alkalmazkodik az engros árakhoz. Teljes, egészen pontos alkalmazkodás az általános költségek miatt lehetetlen. Ehhez járul, hogy a kereskedők nem is merik mindjárt leszállítani az árakat, mert attól tartanak, hogy az engros árak ismét emelkedni fognak s a gyakori árváltoztatás elidegenítő hatással lehetne a vevőkre; ez által és a közönség hiányos ismerete folytán nincs kizárva az a lehetőség, hogy az árak hosszú időn át túlságosan magasak maradnak. Ehhez járul némely árúnál az áraknak bizonyos elpalástolása, a mennyiben a rosszabb minőségű árut úgy csomagolják a kiskereskedők, mint a jobbminőségűt és ehelyett is adják el, mint teszik pl. gyakran a csokoládéval; a vassal pedig az történik, hogy ha felmegy az ára, az eszközöket belőle könnyebben, a szegeket gyengébben készítik s azok ára változatlan marad. Hahár több tekintetben s kivált kisvárosokban és a munkás számára fennforog is a túlságos megdrágítás veszélye, azért mégis inkább csökkenő, mint emelkedő irányzatot mutatnak a kiskereskedésben szokásos árak, mivel a forgalom folyton növekszik. Általában alaptalanul gyanúsítják a kiskereskedést. Az áremelés átlag 20°/_o és ez nem túlságosan sok; a fogyasztási egyletek, igaz, olcsóbban adják az árukat, de meg kell gondolni, hogy azoknak biztos vevőközönségük van s csakis a legszükségesebb árukat szokták tartani, míg a kereskedőnek mindent készletben kell tartani.

Minek kell hát történni, ha túlságosan felcsigáztatnak az árak? A kiskereskedők számának csökkentése nem segít a bajon, mert ezáltal, mint már említve volt — éppen a ringek keletkezése mozdíttatik elő. Az sem segít, ha, mint a könyvkereskedésben

történik, rabattengedés által a közönség jön abba a helyzetbe, hogy az eladó tárgyak értékét meghatározza. Épp oly kevés sikere lehet egy egész sor másféle javaslatoknak; sem az állami beavatkozástól nem lehet üdvös eredményt várni. Elsősorban áll itt az *önsegély*. A *Schultze Delitzsch*-féle önsegély-egyletek — mint Anglia példája mutatja, jelentékeny tevékenységet fejtettek ki. Előadó maga is alakított a vidéken egy ilyen egyletet és azzal az áruk leszállítását kierőszakolta a kiskereskedésben. De csak ott, ahol ügyes vezetők állnak az egyletek élén, kikben megvan a kellő szakismeret, csak a fő fogyasztási tárgyakra nézve és csak a legkisebb adagokra való felosztásnál, ami a munkások nejeinek válik hasznára, vethetnek a fogyasztó-egyletek gátat az uzsorás kizsákmányolásnak. S különösen ott fognak üdvös hatással lenni, a hol nagygyárosok vagy nagybirtokosok által állítatnak fel. De illúzió azt hinni, hogy universalis orvoslatok képesek enbefolyásukat mindenütt érvényesíteni.

A második előadó dr. *Krüger* a *fogyasztó egyletek hasznáról* értekezett. Előterjesztéséből kiemeljük a következőket.

A fogyasztási egyletek jelentékeny befolyással vannak a közvetítő kereskedésre. De csak azokról lehet itt szó, melyek jó üzleti vezetéssel bírnak s melyeknek meg van a rendes vásárló közönségük. S ezt azon adatokkal bizonyítá, melyek a fogyasztási egyletektől hozzájuk intézett azon kérdésekre érkeztek be, hogy 1. minő okok idézték elő a fogyasztási szövetkezet létrejöttét? 2. minő nyeresége volt a szövetkezeteknek a megalakulás óta. és 3. hogy a szövetkezet környékén minők az árak. A kiskereskedők igen ellenséges indulattal viseltetnek a fogyasztási szövetkezetek irányában, mert nem szabhatnak tetszés szerinti magas árakat, hanem kénytelenek a szövetkezeti árakhoz alkalmazkodni. S tény, hogy a szövetkezetek csak kévéssel adják el drágábban az árukat, mint ahogy azokat nagyban beszerzik.

Előadó rossz szokásnak tartja azt, hogy a kiskereskedők hitelre adnak el árukat. Ebből többnyire uzsora fejlődik ki. Az áruhitelre következik a váltó, magas kamatszámítással, aztán a betáblázás s végül a kényszer-eladás. A hitelre való eladásnak a készfizető is kárát valja. Mert míg a nagykereskedésben a kamat és risico csak a hiteltkérőt éri, a kiskereskedésben az összes vevőkre felosztatik a risico s a kamat, melyet a kereskedő magának

felszámít. A kereskedők kérvényeiből és óvásaiból azt lehetne következtetni, hogy a fogyasztási-egyletek az összes vevőket elszedik tőlük. De a statisztikai adatok azt mutatják, hogy 1000 keresetképes közül csak 5·4 esik a fogyasztó-egyletekre. A fogyasztó-egyleteknek főfeladata jó és hamisítatlan árúczikkeket szolgáltatni, melyek megérik azt, amibe kerülnek. E feladatnak az egyletek meg is felelnek. A kiskereskedők azon panasza, hogy az egyletek vezetői nem értenek az üzlethez, meg van czáfolva azon tény által, hogy a németországi fogyasztó-egyletek tavaly 41 millió mark értékű árukat adtak el és azon 3¹/₂ millió nyereségük volt s csakis 7000 mark veszteség állott ezzel szemben. S nem lehet kifogást tenni az ellen, hogy a fogyasztó-egyletek nemtagoknak is adhassanak el árukat. A fogyasztó-egyletek nem igényelnek fényüzéssel berendezett boltokat, se reklamra nincs szükségük, amely nagyon sokba kerül. A fogyasztó-egyletek bevásárlásaikat is olcsóbban teszik, mint a kiskereskedők, mert készpénzzel fizetnek. Nem áll tehát az, hogy ők csak a kiskereskedő nyereségét takarítják meg. Szóló 36 fogyasztási egylettől kapott adatokat az egyletek befolyásáról az árképződésre és az eladott áruk minőségére. Husz egylet azt hozta fel keletkezése okául, hogy a kicsiben való eladási árúk tulságosan magasak s az árúk is silányak voltak, de meg a hitelre való eladás körül nagy visszaéléseket is lehetett tapasztalni. Egy magdeburgi egylet tizenkét árúczikkre nézve átlag 40 százalékkal lenyomta a kereskedő által számított nyereséget. Egy másik egylet 200°/_o-ról 40-re leszállítá az árúk megdrágítását. S konstatálni lehet azt is, hogy a fogyasztási egyesületek abban a tekintetben is üdvösen hatnak, hogy rossz aratáskor nem engedik az árakat tulságosan felszökkenni. Olyan helyeken, a hol fogyasztási-egyletek vannak, a közönség általában olcsóbban vásárolja be szükségleteit, mint a hol nincsenek fogyasztási szövetkezetek. Ez a befolyás nem károsítja meg a szolid kiskereskedőt, a ki felügyelet nélkül szabadon intézkedhetik, tehát a conjuncturákat jobban feltudja használni, mint az egyletek. A szolid cégek tehát mindig versenyképesek az egyletekkel. De már az olyan kiskereskedők helyzete, a kik csekély vevőközönséggel bíró kisköztségben laknak és nem bírnak elegendő üzleti ismeretekkel; az ilyenektől a fogyasztási-szövetkezetek csakugyan elveszik a vevőket. — A be-

érkezett adatok azt is tanúsítják, hogy a fogyasztó-egyletek arra is ügyelnek, hogy hamisítatlan árúkat kapjon a közönség. Stuttgartban pl. egy fogyasztó-egylet 16 vegyelemzési vizsgálatot eszközöltetett; világos, hogy az ilyen eljárás az egyleti hatáskörön kívül is jó befolyással van. Főkép a *mezőgazdasági fogyasztó-egyleteknél* feltűnő a siker e tekintetben. A hol előbb több közvetítő kezén át és többnyire megvizsgálatban árút vettek a gazdák, ott most közvetlenül és csak megvizsgált árúkat vásárolnak; a gazdaközönségnek van érzéke a jobb minőségű árúk hasznosságára iránt. A mesterséges trágyák vásárlása roppant nagymértékben emelkedett nemcsak egyleti tagoknál, hanem az egész gazdaközönségnél. Kétségtelen előadó szerint, hogy a fogyasztó-egyletek üdvös hatásuk; azt ellenben nem lehet bebizonyítotttnak venni, hogy az egészséges közvetítő kereskedést bárosítanák. A harmadik előadó *Rohrscheid* történeti visszapillantást vetett az áraknak a czéhek s később a községek által való meghatározására s aztán az illetékek kifejlődését adta elő. Törvényhozási hiányt lát abban, hogy a vevő nem tudja hogy kenyérvásárlásnál mennyi súlyt kap. A vagyonosok nem ellenőrzik ezt, mert az ügy nem elég fontos rájuk nézve, a szegények pedig a hitelviszonyok által vannak az eladóhoz kötve. Azt indítványozza, hogy a sütők súly szerint adják el az árúkat, hogy mindenki könnyen megítélhesse, hol vásárolhat olcsón s hol drágán.

Az erre következett vitából csak néhány mozzanatot emelünk ki, *Borgh*t kereskedelmi titkár Aachenből igen élénken kikelt a fogyasztási egyletek ellen, azok szerinte törvénytelen versenyük által a szolid kereskedelmet károsítják, s azonkívül gyakran magasabb díjakat is szednek mint más üzletek. *Spier* Frankfurtból azt állítja, hogy ott már hat év óta nem léteznek fogyasztó-egyesületek, valószínűleg a gyarló vezetés miatt szüntek meg s a fogyasztó-egyletek irányában uralkodó ellenszenvet is szóba hozta. *Buchenberger* ellenben védelmébe vette a fogyasztó-egyleteket, s azt mondta, hogy a fogyasztó-egyletek megszüntetése nagy hátránnyal járna a vidéki lakosságra. A közvetlen érintkezés a termelő és fogyasztó közt nagy nehézségekbe ütközik. Közvetítő kereskedésre mulhatlanul szükség van, mert az gyűjti össze, ez szortirozza a falusiak által termelt kis tételeket viszi azokat en masse a főbb piacokra. *Gerlach* tanár Halleből

azt bizonyítgatta, hogy a fogyasztó-egyletek nem tehetik a kiskereskedést nélkülözhetővé; gazdasági és erkölcsi fontosságukat el kell ismerni, de föltételezik azt, hogy a lakosság már tudjon hitellel gazdálkodni. S hogy áll a dolog a gyérnépességű s elégtelen forgalmi viszonyokkal bíró vidékeken? Nagy árúkészletek összegyűjtésére roppant nagy forgalmat csináló egyletekre is volna szükség.

Az itt előadott nézetekből eléggé kitűnik, hogy minő befogás uralkodik a fogyasztó-egyletek működésének hasznos vagy nem hasznos voltáról a német szocialpolitikuskok körében. A kérdés lényegét kettős szempontból lehet tekinteni, egyik a termelő, másik a fogyasztó érdeke. A termelőnek az áll érdekében, hogy árúit a lehető legdrágábban adja el, a fogyasztó viszont a lehető legolcsóbban szeretne vásárolni. Ha csak e kettő állna egymással szemben, akkor nagyon könnyen megtörténhetnék, hogy egyik a másikat tulságosan megkárosítaná. A kereskedőnek az a hivatása, hogy kiegyenlítse az ellentétes érdeket. Ő neki mindegy, akár drága az árú, akár olcsó; neki csak a közvetítő nyereséget kell megkapnia. Ezért hát az a legegészségesebb helyzet, ha nincs kizárva a lehetőség arra, hogy a közvetítő kereskedés magát fentarthassa, mert mint Conrad helyesen kifejtette, e kereskedés nagy szolgálatot tehet úgy a termelőnek, mint a fogyasztónak.

Egy közigazdának sem szabad elfogultán csak a termelő, vagy csak a fogyasztó érdekét nézni; s ezért el kell ismernie a következő tényeket. A fogyasztó-egyletek üdvös hatásuk, úgy a termelőre, mint a fogyasztóra nézve, mert közelebb hozzák őket egymáshoz s nevezetesen lehetővé teszik azt, hogy a termelő jó áron eladhassa terményeit a fogyasztónak, s hogy a fogyasztó első kézből elég jutányosan megszerezhesse a szükséges árúkat. De veszély is rejlik a fogyasztó-egyletben a termelőre nézve anynyiban, hogy ha egy nagyvidék közönsége fogyasztó-egyletben egyesül, akkor a localis termeléstől teljesen emanczipálhatja magát és ott fogja bevásárlásait tenni, a hol a szükséges árúkat olcsóbban megkaphatja, mint helyben megkaphatná. E veszéllyel szemben megint csak a kereskedő jön a termelő segítségére s megveszi tőle az árút, melyet helyben már nem tudta eladni, hogy elvigye oda, a hol legjobban megadják az árát. És a hol

nincsenek ilyen kereskedők, ott aztán indokolva van kiviteli szövetkezetet állítani magoknak a gazdáknak. Az ily szövetkezetet a kereskedőnek nem kell ellenséges szemmel nézni, mivel a szövetkezetek tanult kereskedőket igényelnek az ügyek élére; tehát pályát nyitnak szakavatott kereskedő számára. Így a lát-szólagos érdekellentét az érdekek összhangjává alakul, úgy a fogyasztási-egyleteknél, mint az export-szövetkezeteknél, mint a kereskedelmi hivatásnál. S magyar szempontból csak kívánatosnak mondhatjuk, hogy alakuljanak *fogyasztó-szövetkezetek* mindenütt, a hol inszolid kereskedők mesterségesen, túlságosan felcsigázva tartják a legszükségesebb tömeges fogyasztási cikkek árát; alakuljanak *export-szövetkezetek* mindenütt, a hol nagymennyiségben termelt eladható árúk számára nincs localis fogyasztás, sem szolid kereskedés. De úgy a fogyasztó-egyleteknek, mint az export-szövetkezetnek nem ajánlhatjuk eléggé, hogy az ügyek élére oly fézfiakat állítsanak, a kik kellő *kereskedelmi szakismerettel* is bírnak, azonfelül, hogy kifogástalan becsületességgel járnak el. A becsületesség üzleti dolgokban a legnagyobb tőke, nélküle tönkre jut a legegészségesebb vállalat is, míg vele és általa a legnagyobb nehézségek is könnyen leküzdhetők, hogy a vállalkozást siker koronázza.